

Met een grote sprong in de tijd volgt daarna de bijdrage van Christian Reimann. Die is gewijd aan de sociopolitieke spanningen in België op het einde van de 19de eeuw op basis van de debatten i.v.m. de herziening van de Belgische grondwet. Daarna komen zes bijdragen i.v.m. de Eerste Wereldoorlog. Sebastian Bischoff thematiseert hoe de oorlogsmisdaden waarvan de Duitsers door de geallieerden beschuldigd werden, in de Duitse pers werden onthaald. Sophie De Schaepdrijver beschrijft hoe het jaar 1916 voor de Belgen het keerpunt werd in de manier waarop zij de bezetting ervaarden en Jens Thiel gaat na welke belangen de Duitse vakbonden nastreefden bij de inzet van de Belgische dwangarbeiders in de Duitse oorlogsindustrie. Geneviève Warland geeft daarna een - zeker voor de Duitse lezer - zeer interessant overzicht van het Belgisch onderzoek in het kader van 100 jaar Eerste Wereldoorlog. Winfried Dolderer thematiseert tenslotte de vernietiging en de heropbouw van de Leuvense universiteitsbibliotheek als proces van herinneringspolitiek, vooreerst Christian Hernbeck fotografische bronnen over de Duitse bezetting voorstelt. De vier volgende bijdragen behandelen het interbellum en de tweede nationaalsocialistische bezetting van 1940 tot 1944. Johannes Konty beschrijft de verhouding tussen het Belgische Koningshuis en de in 1920 aan België afgestane Pruisische districten Eupen en Malmedy. Ine Van Linthout onderzoekt hoe de nationaalsocialisten de Vlaamse bevolking *rassempolitisch* hebben gesitueerd. Andrea Hurton heeft het over tot nu toe onbekende activiteiten van Oostenrijkers in het Belgisch verzet en Juliane Albert en Herbert Reinke beschrijven de processen in de Berlijnse strafrechtbanken tegen Belgische verplicht tewerkgestelde arbeiders.

De vijf laatste bijdragen zijn gewijd aan hedendaagse geschiedenis en tonen dat de Duitse geschiedschrijving ook relevante bijdragen kan leveren voor bijzondere thema's van de recente Belgische geschiedenis. Juliano de Assis Mendonça onderzoekt de sluikehandel door Belgische soldaten in de Duitse Bondsrepubliek, een aspect van de zogenaamde 'tiende provincie' waarvoor tot nu toe maar weinig aandacht was. Met de

10de provincie werden eerst de bezettingstroepen en later de troepen van het NATO-contingent bedoeld die in Duitsland hun legerdienst hebben volbracht. Klaas de Boer onderzoekt de splitsing van de Leuvense Universiteit als symbool van het Waals-Vlaams conflict en stelt vast dat die splitsing kan worden beschouwd als het keerpunt van een 'tegen elkaar' naar een 'naast elkaar' van de twee grote taalgroepen in het land. Daniel Tödt en Julien Bobineau tenslotte behandelen de Belgische koloniale geschiedenis. Terwijl Tödt zich verdiept in de vraag naar de Belgische invloed op de Congolese elite, neemt Bobineau de vernieuwing van het Afrika-Museum in Tervuren onder de loep. Sabine Schmitz sluit de bundel af met een literatuurhistorische bijdrage over de narratieven van de Moslimgemeenschap in België. Zij doet dit aan de hand van de werken van Rachida Lamrabet, Ismaël Saidi en Fikry El Azzouzi.

De nieuw band van de *Historische Belgienforschung* is om twee redenen geslaagd. Enerzijds wekt hij bij de Duitse lezers de nieuwgierigheid naar de onbekende burens en hun geschiedenis. En tegelijkertijd wordt de Duitse lezer door het omvangrijke voetnotenapparaat geïnformeerd over de laatste stand van het onderzoek van belangrijke vragen in de Belgische geschiedschrijving. Aangezien dit nu net de bedoeling was van de workshops en de bijdragen van de symposia is het doel dus bereikt. Anderzijds is deze band ook voor Belgische collega's die de derde landstaal beheersen hoogst interessant. In vele bijdragen valt de scherpe analyse van de Duitse collega's op en de sterke focus op thesen en structuren zorgt voor een verrijkende blik op typische thema's van de Belgische geschiedschrijving. De volgende workshop 2019 vindt trouwens plaats in België, in het Duitstalige Eupen.

Peter Quadflieg

DIMITRI RODEN

Ondankbaar België: de Duitse repressie in de Tweede Wereldoorlog

Amsterdam, AUP, 2018, 356 p.

'*Ingrata Belgia, non possidebis ossa mea.*' Aldus, zo gaat de legende, sprak de Duitse generaal Alex-

ander von Falkenhausen (1878-1966) te Brussel in maart 1951. Von Falkenhausen parafrazeerde hier Scipio, de held uit de Tweede Punische Oorlog die al snel daarna het slachtoffer werd van politieke intriges en in ongenade viel. De woorden die hij bedacht voor zijn grafsteen geven aan dat Scipio de ontgoocheling nimmer te boven was gekomen: *'Ingrata patria, ne ossa quidem mea habes'* – 'Ondankbaar vaderland, gij zult zelfs niet mijn beenderen bezitten.'

Ook België toonde zich in 1951 ondankbaar, vond Von Falkenhausen. Van mei 1940 tot juli 1944 had hij als *Militärbefehlshaber* leiding gegeven aan het Duitse bezettingsbestuur in België (en de Franse departementen *Nord - Pas de Calais*). In die functie had hij een matigende invloed kunnen uitoefenen op het beleid dat Berlijn voorstond. Terwijl Duitse bevelhebbers in de bezette delen van Oost-Europa de ene na de andere buitengerechtigde maatregel namen om anti-Duitse acties te bestrijden en ook zijn collega in Parijs zijn heil zocht bij gijzeling en executie van onschuldige burgers, had Von Falkenhausen, zo was ook zijn naoorlogse verweer, de repressie lange tijd in handen van de Belgische magistratuur en de Duitse krijgsraden gelegd, draconische bevelen uit Berlijn getraineed, genegeerd of verzacht en de aanvallen van scherpslijpers binnen de SS steeds afgeslagen. Daarmee had hij naar zijn idee de Belgische bevolking voor erger behoed. En toch veroordeelde een Belgische krijgsraad hem in die maartmaand van 1951 tot twaalf jaar dwangarbeid – een even onbegrijpelijk als ondankbaar oordeel volgens de veroordeelde.

Het is deze lijn van argumentatie, passend in het bredere narratief van 'de correcte *Wehrmacht*' (gepositioneerd tegenover 'de misdadige SS'), die Roden in *Ondankbaar België* onder de loep neemt. Gebaseerd op onderzoek in een indrukwekkend aantal archieven komt Roden overtuigend tot de conclusie dat er op Von Falkenhausens zienswijze nogal wat valt aan te merken. Zo hebben zijn 'keurige' krijgsraden op Belgische bodem toch meer dan 1200 verdachten ter dood veroordeeld. De gijzelaarsexecuties kwamen weliswaar pas na

november 1942 op gang, maar het aantal op zijn bevel gefusilleerde gijzelaars, veelal onschuldige Belgische burgers, liep toch ook in de honderden.

Daarmee heeft Roden nog niet gezegd dat Von Falkenhausen niet probeerde de radicale voorstellen die hem vanuit Berlijn bereikten om of af te buigen. De auteur toont helder aan, dat het beruchte *Nacht- und Nebel*-decreet in zijn ressort met een behoorlijke vertraging werd ingevoerd en dat de generaal de in Berlijn voorgeschreven quota van executiekandidaten ter vergelding van doodgeschoten Duitse militairen steevast naar beneden bijstelde. Tot halverwege juli 1944, toen de militaire top door Hitler opzij werd geschoven en ook Von Falkenhausen het veld moest ruimen, had zijn aanwezigheid de komst van anderen (mogelijke *hardliners*) inderdaad geblokkeerd. Maar was dit 'verzet' tegen Berlijn nou allemaal ingegeven door empathie met de Belgische bevolking? Roden is stellig: nee, dat was het niet. 'Zelfbehoud' en 'Realpolitik' zouden Von Falkenhausen tot zijn betrekkelijk 'gematigde' koers hebben gebracht. Anders gezegd: de generaal wilde zijn baan als *Militärbefehlshaber* niet verliezen, liet zich veeleer door zakelijke dan politieke argumenten leiden en achtte het voor de stabiliteit en het gezag van het Duitse bestuur beter om geen acties te ondernemen die roering in de Belgische samenleving zouden veroorzaken.

Het zijn geen onbekende argumenten, maar in een gedegen studie als deze valt het gebrek aan empirische onderbouwing op. Waarom zou Von Falkenhausen zo gebrand zijn geweest op behoud van zijn post in België? Is het een gerechtvaardigde aanname dat een politieke scherpslijper altijd tot hardere repressieve maatregelen zou besluiten? Kan het niet zo zijn dat Von Falkenhausen tot een minder harde lijn kwam omdat er lange tijd in België simpelweg minder reden dan elders was om hard in te grijpen? Roden maakt dikwijls een vergelijking met de bestuurlijke arrangementen en beleidsbepalingen in bezet Frankrijk, maar in deze zou het interessant zijn geweest als de vergelijking zich ook had uitgestrekt tot andere bezette landen in West-Europa. In bezet Neder-

land, bijvoorbeeld, was het Duitse bestuur wel in handen van politieke fanatici, maar ook daar was de repressie lange tijd het werk van de Duitse en Nederlandse justitie. En ook daar was die repressie betrekkelijk gematigd, in elk geval gematigder dan in bezet België – het aantal doodvonnisen dat door een Duits gerecht in bezet Nederland is uitgesproken is minder dan 500, nog niet eens de helft van het aantal doodvonnisen dat de Duitse krijgsraden in bezet België wezen.

Deze en soortgelijke kwesties komen in deze studie niet aan bod. Hier staat echter veel tegenover. Het mag anno 2019 verbazen, maar *Ondankbaar België* is de eerste systematische studie naar de rol van de Duitse krijgsraden in de repressie in bezet België. Daarmee is het direct een standaardwerk, dat ook vanwege het gekozen politiek-institutionele perspectief goed past in het rijtje klassiekers van Albert De Jonghe, José Gotovitch en Wolfgang Weber. Een onmisbaar naslagwerk, kortom, voor iedereen die meer wel weten van het werk van de Duitse krijgsraden en de bredere context van bezettingspolitiek en *Gegnerbekämpfung* in bezet België.

Geraldien von Frijtag

BERT CORNELIS

De zaak van de zwarten. Een kasteelgijzeling uit de Tweede Wereldoorlog

Leuven, Davidsfonds/Standaard Uitgeverij, Leuven, 2018, 256 p.

Anno 2019 arriveren we bij het kantelmoment waarop de Tweede Wereldoorlog definitief geschiedenis wordt. Levende getuigen die de bezetting bewust meemaakten, zijn er nog nauwelijks. Misschien ter compensatie zien we vandaag een sterke tendens naar micro-geschiedenis. Veel recent onderzoek vertrekt vanuit een lokale gemeenschap of gebeurtenis – of vanuit concrete mensen en hun families – als toegang tot de ‘grote’ geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

Bert Cornelis, een historicus die carrière maakte als politiek journalist en –woordvoerder, positioneert zijn boek expliciet binnen die tendens. Hij koos één lokale gebeurtenis als startpunt. In

mei 1944 nam een compagnie van de collaborerende Vlaamse Wacht haar intrek in het kasteel Rega’s Hof in de gemeente Rotselaar. Dit tot grote consternatie van de inwonster, Maria Theresia Goethals, een Franstalige adellijke weduwe. Enkele van de zonen hadden bovendien banden met het verzet, wat de situatie extra bedreigend maakte. Deze compagnie vormde in de laatste maanden van de bezetting een explosieve bende. Eind juli 1944 werd na een moordaanslag op een Vlaams Wachter een passerende jongeman door de compagnie aangehouden: de volgende dag trof men zijn lijk aan. Zo’n vaart liep het uiteindelijk allemaal niet voor de weduwe. Zij werd in juli 1944 drie dagen opgesloten in haar eigen zolder – de ‘kasteelgijzeling’ uit de titel. Daarna week ze wijselijk uit naar Brussel waar ze veilig de bevrijding afwachtte. De map met documenten van de Vlaamse Wachters die zij vond bij de terugkeer in haar kasteel kwam onder de titel *Affaires des Zwartes* terecht in het familiearchief, samen met een dagboekverslag. Dat diende als getuigenverklaring voor het naoorlogse proces tegen deze collaborateurs. Deze map en het dagboek vormden het startpunt van Cornelis’ onderzoek. De vraagstelling – of het doel – van de auteur is deels om beter te begrijpen hoe ‘gewone mensen’ gegrepen konden worden door totalitaire systemen (zie het ‘nawoord’).

Cornelis kreeg geen toegang tot de gerechtelijke procesdossiers van de betrokken collaborateurs. Zijn aanvraag werd afgewezen door het college van procureurs-generaal met het argument dat dit onderzoek te ‘lokaal-regionaal’ van aard was en daardoor blijkbaar per definitie geen ‘wetenschappelijk’ belang kon hebben. Bert Cornelis kon dit maar zeer partieel compenseren door het gebruik van twee Genadedossiers (bewaard in het Rijksarchief) en het gemeentearchief.

Het boek volgt geen chronologisch verloop. Na een korte algemene synthese volgen drie hoofdstukken over achtereenvolgens VNV-oorlogsburgemeesters Gabriel Wuyts, over de hoofdman van de Vlaamse Wachtcompagnie Frans Tack en over de gebeurtenissen van de ‘kasteelbezetting’ tijdens de zomer-